

Matematika ve starověku. Egypt a Mezopotámie

Jindřich Bečvář

Ukázky z egyptských literárních textů

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author); Hana Vymazalová (author): Matematika ve starověku. Egypt a Mezopotámie. (Czech). Praha: Prometheus, 2003. pp. 167–177.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/401855>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

© Vymazalová, Hana

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

UKÁZKY

Z EGYPTSKÝCH LITERÁRNÍCH TEXTŮ

První ukázkou je úryvek z významného egyptského literárního díla, *Ptahhotepova naučení*.

Stodesetiletý Ptahhotep, první ministr předposledního panovníka V. dynastie (asi 2510 až 2365), Džedkarea Isesiho, byl nejvyšším soudcem a správcem královských staveb, krásnou hrobku měl postavenou u Sakkáry. Jeho naučení je nejstarším zcela dochovaným literárním dílem, někdy je považováno za nejstarší knihu světa. Ve Střední říši bylo přepracováno, v opisech sloužilo až do XVIII. dynastie (asi 1543 až 1292) jako učebnice pro žáky písařských škol. Uvedený úryvek viz [Ž1], str. 44–47; viz též [Le5], sv. II.¹

Druhou ukázkou je úryvek z mistrovského díla *Hymnus na Nil*. Podle některých badatelů je jeho autorem vzdělanec Cheti (někdy též uváděný jako Achtej), který žil kolem roku 1970 př. Kr., tj. na počátku XII. dynastie. Později bylo toto dílo považováno za klasické; v písařských školách je psali žáci podle diktátu nebo z paměti. Uvedený úryvek viz [Ž1], str. 111–112; viz též [ŽK] a [Vach8].

Třetí ukázka je z naučení, které Cheti dával svému synovi Pepimu (Pjo-pejovi), když ho vezl do písařské školy pro děti vznešených Egyptanů. V egyptských písařských školách bylo často opisováno; z většího množství zachovaných opisů soudíme, že bylo velmi oblíbeným textem. Dnes je toto naučení známé jako *Satira na povolání*. Uvedené úryvky viz [Ek], str. 73–75; viz též [Vach9] a [Ž1], str. 48–50.

Čtvrtou ukázkou jsou úryvky z *Naučení Amenemopa*, které snad vzniklo během XX. dynastie (asi 1188 až 1078). Amenemope byl vysoký státní úředník zodpovídající za zemědělství; jeho naučení je zachováno na papyru uloženém v Britském muzeu v Londýně. Uvedené úryvky viz [Le5], sv. III, str. 40, 44–46, 50; viz též [Ž1], str. 53–59.

Pátou ukázkou je úryvek z *Naučení Aniho*, písaře zádušního chrámu, které pochází z XXI. až XXII. dynastie (asi 1075 až 715), podle jiných badatelů z XVIII. dynastie. Viz [Le5], sv. III, str. 28, též [Ž1], str. 51–53.

Následující dvě ukázky ze školních úloh jsou převzaty z [Le2], str. 142–143.

Ukázka z učebního textu na papyru z doby XX. dynastie je převzata z [Va6], str. 130.

Poslední ukázka je úryvkem z tzv. *Démotické nauky z Insingerova papyru*,² který pochází asi z 2. nebo 1. století př. Kr., existovaly však starší předlohy tohoto díla. Ukázka viz [Va6], str. 123; viz též [Ž1], str. 59.

¹ Viz seznam literatury k článku *Egypt* v této publikaci.

² Holanďan Jan Herman Insinger (1854–1918) tento papyrus koupil roku 1895 pro Leydenské muzeum.

NAUČENÍ PTAHHOTEPOVO

Nechlub se svým věděním,
ale porad' se i s člověkem neučeným stejně jako s učeným –
hranic umění nelze dosáhnout
a není umělce, který by dospěl celého mistrovství! –
dobrý výrok je skrytější než drahokam
a najdeš jej i u otrokyň drtících obilí.

... tvé příkazy mají být prosty všeho, co je špatné.
Spravedlnost je nádherná a její znamenitost je trvalá;
nemění se od nepamětných dob počátků království
a ten, jenž porušuje zákony, je trestán.
Chamtivý člověk si často neuvědomuje,
že nízkostí lze sice dosáhnout bohatství,
křivda však nikdy nedospěje přístavu.

Když jsi dosáhl postavení, založ si domácnost;
miluj opravdově svou ženu,
živ ji a oblékej;
vonné masti jsou lékem pro její tělo –
dělej radost jejímu srdci po celý svůj život,
je (jako) pole, které svému pánu přináší užitek.

... máš mluvit jen tehdy, když víš, že věci rozumíš.
Ten, kdo mluví na poradě, má být umělcem;
mluvení je těžší než kterákoli jiná práce
a jen tomu slouží, kdo je ovládá dokonale.

Jsi-li mocný, máš dosáhnout toho, abys byl ctěn
svým věděním a klidem své řeči.

Stane-li se, že charakter tvého přítele neobstojí ve zkoušce,
nezískávej své zprávy odjinud, ale promluv si s ním sám;
vyřiď s ním ten případ mezi čtyřma očima
tak, až dosáhneš toho, že již jeho chováním netrpíš.
Po čase pak s ním diskutuj
a vypátrej jeho myšlenky rozhovorem s ním.
Neuvědomuje-li si snad ani to, co sám spatřil,
a dělá něco, co tě uráží, chovej se k němu i nadále přátelsky;
neodvracej od něho svou tvář –
buď jen odměřený, neoslovuj ho jako první,
ale také mu neodpovídej arogantně:
ani se od něho neodlučuj, ani nepřibližuj.
Dojde na něj zcela jistě;
spravedlivému osudu se nelze vyhnout.

Člověka moudrého poznáš podle toho, co ví,
ale člověka vznešeného podle jeho dobrých skutků.

Neříkej jednou to a podruhé ono;
a nezaměňuj jedno s druhým.

Jen tehdy, když budeš mluvit dokonale,
dosáhne každý tvůj úmysl svého cíle.

Buď uvážlivý, kdykoli mluvíš.

Máš vždy vyřknout jen něco vynikajícího,
aby velmoži, kteří tě poslouchají, řekli:
„Jak krásné je to, co vychází z jeho úst!“

Jednej tak dobře, aby o tobě tvůj učitel mohl říci:
„Co vykonal, je dokonce ještě více, než co mu bylo řečeno!“
Hle, dobrý syn, který je darem od boha,
je takový, který při výkonu spravedlnosti
vykoná více než to, co mu bylo řečeno jeho učitelem.

Buď veselý po celou dobu svého života;
nedělej více, než co je přikázáno,
a nezkracuj tak dobu určenou k zábavě;
duchu se přiči, když se mu bere doba radovánek.
Neztrácej tedy ani o hodinu více,
než je třeba, péčí o své statky;
bohatství se dostaví, i když hoviš svým touhám,
naopak z bohatství není prospěchu,
když jsou zanedbávány.

HYMNUS NA NIL

Buď pozdraven, ó Nile,
jenž prýštíš ze země
a plyneš, abys živil Egypt!

Ó tajemný,
jenž jsi průvodcem temnotou
k jasnému dni jásotu a zpěvu,
kdy lučiny jsou pod vodou!

Ty, kterého Slunce stvořilo,
aby všechen brav mohl žít,
ty, jenž napájíš i vzdálenou poušť
svou rosou, z nebes padající,

příteli matky Země,
jenž dozíráš na obilí
a působíš, že dílna Stvořitele vzkvétá,

pane ryb,
jenž přivádíš vodní ptáky,
když ostatní ptactvo odletělo na jih,

tvůrce ječmene, rodiiteli pšenice,
jenž chrámům dovoluješ,
aby mohly pořádat slavnosti. –

Ty když nedáš dostatečnou záplavu,
nosu se nedostává dechu života
a každý je chudšasem;
tu i bohům ubývá obětí a lidstvo – hyne!

NAUČENÍ CHETIHO

Písařskému umění se věnuj s láskou! Věz, že není nad písařské umění. Písařské umění musíš milovat víc než svou matku. Před tvým pohledem bude krása. Toto umění je větší než každý jiný úřad a v zemi nemá obdoby.

.....

Věz, každé povolání má představeného. Jen písař je představeným sám sobě.

.....

Získej si ten velký písařský úřad! Milé a skvělé je tvé psací náčiní a tvůj papyrový svitek a denně jsi veselý.

Staň se písařem! Písař je osvobozen od práce ... a zbaven starostí. Nemáš ani mnoho pánů, ani spoustu představených.

Snaž se stát písařem, abys řídil celý svět!

.....

Cožpak nevíš, jak to dopadá s rolníkem, když se na něm vymáhají dávky? Polovinu obilí zničil červ a druhou sežral hroch. Na poli je spousta myší a vtrhly na ně i kobylinky. Dobytek žere a vrabci kradou. Běda rolníkovi!

.....

Pojď, abych ti pověděl, jak [důstojník] táhne do Sýrie a pochoduje do hor. Jako osel břímě vleče na zádech chléb a vodu. To křiví jeho šíji ... právě tak jako šíji a páteř osla. Pije smrdutou vodu. Po skončeném pochodu musí stát na stráži ...

Vrátí-li se domů do Egypta, je jako dřevo, v němž hlodá červ. Je mu bídně a rozstůně se. Přivezou ho na oslu, ukradnou mu šaty a sluha mu uteče.

Ó písaři, vzdej se myšlenky, že důstojník je na tom lépe než písař!

.....

Ani den nesmíš lenořit, jinak budeš bit! Neboť chlapec má uši na zádech. Poslouchá, jen když je bit.

.....

Člověk zahyne, jeho tělo je prach, všichni jeho blízcí se obrátí v prach – a právě jeho písmo ho udržuje naživu ústy předčítatele.

Jejich zádušní služba zanikla, jejich stély jsou pokryty smetím, jejich hroby zapomenuty. Jejich jméno však ještě žije v knihách, které napsali; neboť jsou dobré a památka toho, kdo je napsal, zůstane věčná!

Papyrový svitek se stal jejich knězem – předčítatelem, psací tabulka jejich milovaným synem a pyramida jejich knihou.

.....

Věz, že není písaře, kterému by se nedostávalo jídla, statků z královského domu, života, blahobytu, zdraví ... Jeho otec a matka velebí boha, že ho postavil na cestu života.

NAUČENÍ AMENEMOPA

Neodstraňuj mezníku z hranic polí,
 nezanedbávej sousedství měřického provazce;
 nebuď chtivý lokte půdy,
 a neporušuj hranic [majetku] vdovy.

.....

Střez se porušiti hranice polí
 ať tě neuchvátí hrůza.
 Bůh jest udržován v spokojenosti mocí Měsíce,
 která má určovati hranice pozemků.

.....

Nenaváděj písaře k porušení listiny;
 je to ohavné Bohu.

.....

Čiň dobro a dosáhneš mého bydla.
 Nenamáčeť třtiny do inkoustu za zlým účelem;
 zobákem ibise má býti prst písaře;
 střež se zneužítí ho!

Pavián sídlí [sice] v chmuském chrámu,
 ale jeho oko proniká oběma zeměmi;
 spatří-li někoho, kdo zneužívá svého prstu,
 právem vezme [mu] jeho příděl.
 Zneužije-li písař svého prstu,
 jeho syn nebude zapsán [do seznamu písařů].
 Ztráviš-li svůj život, maje toto v svém srdci,
 tvé dítky to nahlédnou.

.....

Nezneužívej vah, neporušuj závaží,
 nezmenšuj dílů obilní míry,
 nežádej si polních obilních měř,
 a neodmítej úředních.

Pavián sedí vedle váhy
 a jeho srdce jest jejich olovnicí.
 Který Bůh je tak velký jako Thovt,
 jež vynášel tyto věci, aby se jich užívalo?

.....

Střez se podvodně užívati měřice
 a porušovati její díly;
 Nedopouštěj se bezpráví přepřehováním [měřice],
 a nedopusť také, aby byla neplná v svém nitru.
 Měř s ní tak, jak vskutku jest veliká,
 a tvá ruka nechť správně odstraní nadměrek.
 Neopatřuj si oipetů s dvěma [různými] obsahy;
 co činíš, čiň poctivě.
 Oipet jest oko Reovo,
 zloděj jest mu odporný.
 Měřiči, který se dopustil četných podvodů,
 [Reovo] oko zpečetí jeho rozsudek.

.....

Pohlédni na těchto třicet kapitol;
 jsou obveselením, jsou poučením,
 jsou nejlepšími ze všech knih,
 činí nevědomého moudrým.
 Jsou-li čteny před nevědomým,
 zůstane bez provinění proti nim.
 Vštěp si je, vlož je na své srdce:
 budeš mužem, který je bude vykládati,
 jsa vykladatelem nauky.
 Písař, dovedný v svém úřadu,
 bude nalezen hodným státi se dvořanem.

NAUČENÍ ANIHO

Všecko, co řekneš, se vykoná,
vznáš-li se v knihách.

Vnikni do knih, ulož je do svého srdce,
a všecko, co řekneš, bude znamenité.

Ať jest písař dosazen do jakéhokoli úřadu,
ptá se o radu knih.

Správce pokladu nemá syna,
a velitel pevnosti nemá dědice.

Vznešení zkoušejí písaře,
a jeho ruka jest jeho úřadem.

To, co oni dávají, není maličkost;
proto jejich sirotek budiž jeho starostí,
jako jejich předák byl jeho ochranou.

UKÁZKY ZE ŠKOLNÍCH ÚLOH PÍSAŘSKÉ ŠKOLY STAROEGYPTSKÉ

Otec napomíná svého syna

Poslal jsem tě do školy s dětmi šlechticů, abys byl vychován a vzdělán k tomuto povznášejícímu úřadu. Vyličil jsem ti úděl písaře, je-li svědomitý. Buď i ty svědomitý na svém místě. Před tvými soudruhy již leží knihy; chop se svých šatů a ohlédni se po svých sandálech! Přines horlivě svůj deník; nebuď líný ukládati zlatá zrnka do pokladničky. Buď pilný v čtení a řešení početních úkolů! Máš-li mlčeti, nevydej ani hlásku!

Buď příjemný ve své řeči! Piš svou rukou, čti svými ústy a rad se! Neumdlévej a neutrať jediného dne, zaháleje; je to škodlivé tvému tělu. Vnikej do způsobu myšlení svého učitele a naslouchej pozorně jeho výkladům. Hleď, já budu stále s tebou; střež se nedbalosti!

Písař napomíná žáka

Buď písařem! Jest osvobozen od povinné práce a je zhoštěn i každé jiné práce. Je zbaven nošení motyky a ošatky; nebudeš tedy nositi koš. Písařské povolání způsobí, že budeš ušetřen oháněti se veslem.

Písař je zbaven útrap, nejza podřízen mnoha pánům a množství představených. Jiný člověk, sotva opustí klín své matky, již leží na břicho před svým představeným; chlapec je sluhou důstojníka, jinoch se stává rekrutem, dospělý muž důstojníkem a stařec rolníkem. Kulhavý se stane vrátným a špatně vidící krmičem dobytka.

Ptáčník chodí po horských úbočích a rybář se hrouží do vody. Boží sluha jest rolníkem; není na svobodné noze po celou dobu setby a po celou dobu žní, ať nebe jest větrné, nebo ať prší. Kněz pracuje na průplavech; pracuje, aby upravil tok vody v průplavu, až jest promočen.

Když podkoní jest na povinné práci, jeho koně jsou opuštěni na poli, mlácení obilí jeho manželky jest bez dohledu, jeho dcera jest na hrázi a jeho služka ve skupině robotnic. A kdyby jeho koně utekli, byl by odveden k zahraničnímu vojenskému oddílu, takže při své službě jest v neustálém strachu.

Důstojník, vchází do Syrie, nemá již hole, nemá sandálů a dobře ani neví, je-li již mrtev nebo ještě živ mezi lvy kolem se plížícími, zatímco nepřítel jest skryt v křoví! Když protivník tu stane hrůzyplný, důstojník jde, volaje k svému bohu: »Pojď sem ke mně a zachraň mne!«

Pekař peče. Když vkládá chléb do ohně, jeho hlava jest uvnitř pece a jeho syn svírá jeho nohy; kdyby se vymkl z rukou svého syna, padl by do výhně.

Písař je však určen k tomu, aby řídil všechny práce v této zemi.

CVIČEBNÍ TEXT**z doby 20. dynastie**

Vstaň a pospěš na své místo, vždyť tvoji kamarádi už (jistě) mají před sebou knihy! (Rychle) se uprav a obuj. Měj každý den úkoly v pořádku. Nebuď líný. Jakmile se zadá (početní) úkol 3+3 ... Začni číst a počítat a buď přitom potichu. Ať z tvých úst nevyjde ani hláska! Piš a mluv v pravou chvíli. Ptej se. Vytrvej a neprolajdač ani den, neumdlévej. Snaž se porozumět učiteli a dbej jeho napomenutí. Buď (pravým) písařem. Kdykoli tě učitel vyvolá, řekni: „Tady jsem.“

INSINGERŮV POPYRUS

Člověk stráví deset let jako dítě, než pozná, co je smrt a život.

Dalších deset let mu trvá, než se naučí práci, která ho uživí.

Dalších deset let vydělává a získává majetek, z něhož bude žít.

Dalších deset let stárne a nabývá zkušenosti.

Potom zbývá ještě šedesát let života, které Thovt vymezil člověku.

Avšak jen jeden z miliónu je s božím požehnáním prožije spokojeně.